

ЗОРАН КЕКОВИЋ, ПРОФЕСОР ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ

МОЗАИК МЕЋУЗАВИСНИХ КРИЗА

Моћни финансијски кругови и мултинационалне корпорације све више полажу легитимно право да учествују у управљању конфликтима на кризним жариштима, макар под изговором стварања безбедног пословног окружења. Моћ да утичу на политику матичних земаља, у глобализованом свету, у којем се лојалност дугује искључиво деоничарима, преобратила се у полуге моћи којима се утиче, па чак и смењују владе других држава.

Како нужан трошак, издвајања за безбедност дуго су се сматрала кочницом економског напретка. Тако је било све док локалне, регионалне и светске кризе и конфликти нису подупрли развој војне и разних других делова индустријске инфраструктуре. Стога смо разговор са професором Факултета безбедности др Зораном Кековићем о управљању кризама почели управо разматрањем односа безбедности и економије. Тај однос, наиме, један је од оних утицаја који битно обликују кризе.

– Двосекли мач кризе није поштедео ни глобалне ни националне аспекте безбедности и економије. То се најбоље види у поремећајима у ценама сировина, увек када избије криза или она добије неочекивани ток. Довољно је само обратити пажњу на флукуацију цена нафте по барелу. Политичка нестабилност у земљама богатим нафтом, попут Ирана и Нигерије, доприноси високим ценама нафте. Иран је упозорио да би цене могле додатно да порасту уколико Запад буде пореметио његов нуклеарни програм. Такође, напади племенских група у Нигерији довели су до смањења производње нафте у тој земљи, што се

морало одразити на политику цена и испоруку драгоцене сировине из те области.

И друге кризе које не познају границе испољавају тренутне или одложене, брзонаступајуће или споронаступајуће, контролисане или неконтролисане, утицаје. Интернационални карактер кризе, каква је избијање САРС-а, имало је тренутни негативни утицај на географске регије које су биле под тим вирусом. Све док вирус није био доведен под контролу, економски услови, а тиме и међународне пословне активности, путовања персонала, заједно са туризмом, нису се вратили на нормално стање. Са сваким новим случајем осећају се негативни економски утицаји, па тиме и могућност губитка прихода, због дешавања у условима који се привремено не могу контролисати.

– Осим што се кризе глобализују, прати их и негативни публицитет, као њихова следећа битна одлика.

– После открића крављег лудила, чак и без потеза влада у правцу забране и рестрикције увоза и извоза говедине, реаговање купаца на потенцијалну опасност аутоматски је угрозило трговину у оквиру индустрије говеђег меса у Великој Британији, а ефекти су одјекнули у глобалном економском плану те земље.

Борба против тероризма, такође, утиче на глобалну и националну економију, често противречно. У Извештају УН о економским предвиђањима у свету ове године наводи се да је светска заједница учинила добар посао у апсорбовању последица природних катастрофа и терористичких инцидената, али су те последице оставиле трагове на глобалну економију, која је успорила темпо у поређењу са оним из 2004. године, између осталог због повећања цена нафте, пандемије птичијег грипа, итд. С друге стране, догађај као што је убиство терористичког вође Ал Заркавија пропраћен је у америчким медијима најавом о паду цена нафте на њиховом тржишту, чиме се противтерористичкој борби на индиректан начин даје и позитиван публицитет. Тема посебне расправе јесте колико и како свака противтерористичка борба утиче на решавање криза или њихово продубљивање.

– Да ли то значи да се, колико год је тешко одредити извор неке кризе, њен животни циклус може пратити, а догађаји усмеравати у жељеном правцу?

– Неке државе имају способност, жељу и интерес да кризним жариштима управљају на начин који кризе данас чини најефикаснијим инструментом њихове политичке и економске стратегије. Као осведочени савезник САД у арапском свету и један од водећих светских произвођача нафте, Саудијска Арабија није за сада предмет политичких поремећаја као Нигерија или Русија, одакле је снабдевање енергентима у најмању руку непредвидиво. У исто време, Саудијска Арабија је независан и поуздан снабдевач, каквог би, рецимо желела Кина, као други највећи светски потрошач нафте који нестрпљиво повећава број потрошача, без обзира на њено све веће окретање афричком тржишту и жеље да буде највећи потрошач нигеријске нафте.

Многострукост веза – глобалних и националних – само је део мозаика испреплетаних утицаја које подразумева амбивалентност криза и покушај да се њима управља из визуре често супротстављених интереса држава и мултинационалних компанија.

Надаље, зависност од сировина које се увозе из нестабилних подручја отвара перспективу новим технологијама, што је уједно шанса и за индустријске произвођаче, и за привредне регије и државе.

– Чини се да не само догађај већ и изјава за јавност, уколико долази са ауторитативних позиција, може да утиче на токове националне и светске политике и привреде?

– У праву сте. “Ако желимо да Америка остане конкурентна, морамо да имамо енергију по приступачним ценама. Ту имамо озбиљан проблем – Америка је зависна од нафте која се често увози из нестабилних региона. Најбољи начин да се ослободимо те зависности јесте – технологија.” Ове речи америчког председника Буша важан су сигнал за америчке произвођаче алтернативне енергије и сировина.

– Колико безбедносни догађаји и ризици, поред економских, здравствених, информатичких и других извора криза, утичу на драматичне поремећаје у структури светске политике и привреде, поготову уколико се десе у земљама развијених економија?

– Они доводе до пропадања неких компанија, па чак и привредних сектора, док другима отварају перспективу. Супротно од ваздухопловне индустрије, када су људи изгубили поверење у лет авионом после 11. септембра 2001, амерички сектор одбране се веома добро показао након тог датума, јер је борба против тероризма још увек приоритет за САД, као и за многе њене савезнике. У настојању да се обезбеди више владиних уговора, шири се индустрија одбране куповином друштвених асоцијација за одбрану које имају уговор са надлежним државним безбедносним институцијама у развијању нових генерација технологије наоружања.

– Док везу између безбедносних догађаја и домаћег бизниса више нико не доводи у питање, утицај крупног капитала на политику других, нарочито конфликтима оптерећених држава, није толико транспарентан. То што не пада у очи не значи да не постоји?

– Финансијски моћни кругови и мултинационалне корпорације све више полажу легитимно право да учествују у управљању конфликтима на кризним жариштима, макар под изговором стварања безбедног пословног окружења. Моћ да утичу на политику матичних земаља, у глобализованом свету у којем се лојалност дугује искључиво деоничарима, преобратила се у полуге моћи којима се

утиче, па чак и смењују владе других држава. Тероризам, међуетничко насиље, оружане побуне, грађански нереди и разни политички ризици који привредну инфраструктуру чине рањивом нису увек разлог који одвраћа стране инвеститоре.

Ниво толеранције на ризике је, по правилу, у сразмери са могућностима доходног сектора да учествује у управљању сукобом и инструментима којима располаже у стварању безбедног окружења.

– Безбедно пословно окружење подразумева проширен круг актера посредством којих се утиче на безбедност. Ко чини ту мрежу?

– Чине је и државни и приватни актери. Локалитети кризних жаришта показују да је богатство у минералним сировинама у позитивној корелацији са избијањем конфликта. Осим што конфликти могу водити уништењу или оштећењу корпорацијске имовине, прекиду пословних операција или директном угрожавању лица, они су сувише сложени за ефективно уплитање приватног сектора. Најбољи показатељ за то јесте чињеница да, када се критикују развијене земље, онда се то веома често чини аргументима на ра-

чун мултинационалних компанија. У земљама трећег света на стране фирме гледа се као на актере који продужавају конфликт, али и одржавају стабилност. Ово друго се посебно види на примеру обнове разрушених инфраструктура у постконфликтном окружењу.

– Шта утиче на “прихватљивост ризика” да се започну или наставе пословне операције, поред безбедносних ризика иманентних мултиетничком и/или националистичком окружењу?

– Пре свега, политички ризици промене влада чија “правила игре” не иду наруку страним улагањима. Од суштинске важности су и економски ризици. Њихова прихватљивост укључује процену ризика и добити, али и друге стратегије. Велике, а посебно лидерске компаније, имаће различиту калкулацију трошкова и добити и од конфликта и од превенције конфликта у односу на мање компаније. У условима сурове међународне економске конкуренције, компаније ће бити спремније да прихвате већи ризик у замену за приступ тржишту и ресурсима, али истовремено и мање вољне да троше средства за превенцију конфликта.

С друге стране, корпорацијска стратегија, која укључује издвајања за социјалне програме или разне субвенције за потрошаче, утиче позитивно на њене производе и услуге на одређеном тржишту, може заинтересовати нову радну снагу и помаже успостављању добрих пословних веза са другим фирмама и окружењем.

– Какве опције има бизнис на располагању после избијања конфликта?

– Анализе и процене наведених и других ризика утичу да после избијања конфликта бизнис има три опције. Прво, потпуно повлачење или претња да ће се то догодити, чиме се шаље сигнал странама у конфликту да би требале да одустану уколико желе економски раст и развој. Друга могућност јесте остајање уз игнорисање конфликта. Трећа је задржавање инвестиција уз настојање да се спречи ескалација насиља.

Прекид операција, одбијање да се купује или продаје роба на тржишту може представљати снажан подстицај да се утиче на заустављање насиља. Ускраћивање инвестиција које пружају мултинационалне корпорације у зависности од тога да ли владе чине искрене напоре у промоцији мира, може се посебно односити на слабе или нелегитимне владе. То је једна од последњих опција комерцијалног сектора.

Извесни примери показују да се могу применити и приватне економске санкције према регионима (у Африци, на пример) у којима се производе драгоцености, односно где побуњеници користе профит од дијаманата за наставак борби.

Ниво толеранције на ризике је по правилу у сразмери са могућностима доходног сектора да учествује у управљању сукобом и инструментима којима располаже у стварању безбедног окружења.

Глобалне безбедносне претње подстичу даља улагања у сектор производње и услуга – ваздухопловну индустрију, индустрију одбране, медија, телекомуникационог сектора, индустрију безбедности. Оне су у тесној вези са кризним жариштима и изворима сировина, па се може очекивати у будућности да ће алтернативни извори сировина и енергије изместити кризна жаришта.

– Који су остали, разлози за задржавање инвестиција?

– Они могу бити вишеструки. Најпре, неке индустријске гране (нпр. рударство) могу бити везане за специфичну локацију и природне ресурсе, па би трошкови повлачења били исувише велики. Такође, технолошки развијене компаније за одређену локацију везује обучен персонал или друге локалне фирме. Најзад, у неким фирмама управљање конфликтима прихвата се као разумљива стратегија и оквир у којем функционишу. Такве су приватне компаније као подговорачи за логистику и другу подршку војним, полицијским и хуманитарним активностима, што је по природи комерцијалног карактера.

Глобалне безбедносне претње подстичу даља улагања у сектор производње и услуга – ваздухопловну индустрију, индустрију одбране, медија, телекомуникационог сектора, индустрију безбедности. Оне су у тесној вези са кризним жариштима и изворима сировина, па се у будућности може очекивати да ће алтернативни извори сировина и енергије изместити кризна жаришта.

– Постоји ли могућност да приватни сектор преузме водећу улогу у управљању конфликтима?

– У превенцији конфликта нека подручја свакако треба задржати под контролом влада, односно међународних организација, јер крију сувише кризног потенцијала или су физички пространа. Можемо рачунати на ситуацију када су стране владе амбивалентне, Уједињене нације неосетљиве или без одговора, али пословна заједница процењује да је у њеном стратешком интересу да интервенише. Међутим, у комплексу међузависности политичких, економских и безбедносних интереса и испреплетаних веза јавних и недржавних актера, много је вероватнији сценарио да бизнис изврши притисак на владе својих земаља које ће иницирати интервенцију УН. ■

Снежана ЂОКИЋ
Снимио Г. СТАНКОВИЋ